

DIAL'KA NEVZĎAL'UJE, DIAL'KA SPÁJA

MGR. PETER CABADAJ

The author presents a review of the debut collection of poems by Ján Skrisa, which in a wider context reflects the diverse activities of this painter, graphic artist, book illustrator, poet, lyricist, musician, singer, and teacher. Ján Skrisa (1961), a native of the town of Martin, is definitively one of the most universal contemporary artists. He published his first collection of poems entitled *Slová a čiary* [Words and Lines] on his own on the occasion of his sixtieth birthday. The verses and illustrations in this noteworthy book were created over the course of four decades beginning in 1980.

Keywords: collection of poems; Ján Skrisa; contemporary Slovak artists; review

 petercabadaj5@gmail.com

Martinský rodák Ján Skrisa (1961) patrí bezpochyby medzi najvšestrannejších súčasných slovenských umelcov. Je maliarom, kresliarom, grafikom, knižným ilustrátorom, ale i básnikom, textárom, skladateľom rockovej hudby, muzikantom, spevákom a pedagógom. Študoval na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave (odbor grafika a knižná ilustrácia), bol žiakom legendárneho Albína Brunovského a Dušana Kállaya. Svoje diela vystavoval na Slovensku, v Česku, Francúzsku, Nemecku a Kanade. Žije a tvorí v turčianskej obci Sučany.

Ako básnik debutoval zbierkou *Slová a čiary*, ktorú si vydal vlastným nákladom pri príležitosti vlnajšej šesťdesiatky. Verše a ilustrácie z tejto pozoruhodnej knihy vznikali v časovom oblúku štyroch decenií od roku 1980.

Čítajúc verše z tejto zbierky, v hlave sa mi akosi mimovoľne vybavila teória, podľa ktorej možno básnikov rozdeliť do dvoch kategórií. Aktéri prvej robia svet „tvrším“, a preto aj skutočnejším, ako je.

Obálka recenzovanej zbierky veršov Jána Skrisu *Slová a čiary*. Zdroj: Súkromný archív Petra Cabadaja

Protagonisti druhej skupiny zas údajne svet svojou tvorbou odhmotňujú a monotónnu každodennosť i zabehané ľudské stereotypy nahrádzajú snovou (onirickou) mágiou, respektíve surrealizmom. Ján Skrisa ako básnik uvedené kategórie voľne integruje, pretože zobrazenie svojho „tvrďšieho sveta“ postavil okrem iného aj na snových (fantazijných, imaginačných) elementoch, ktoré dodávajú celkovej výpovedi – skôr obnaženej literárnej spovedi – štiplavú autentickú príchuť. „*Nebude deň, slnko čerpá dovolenku.*“

ČAS JE ROZHODUJÚCI

Nebýva to zvykom, ale keď ten moment príde, čas a priestor prestávajú byť dôležitými veličinami. Hlava je maximálne zaostrená na myšlienku, duša, oko a ruka sledujú len jeden cieľ – tvoriť. Strhujúco a nástoječivo, až sa pocity dostávajú do tranzu oscilujúceho sna na hrane reality a túžby. V takýchto chvíľach sa z labyrintov umelcovho vnútra vynárajú spodné prúdy mystéria. Podvedome cíti rôzne korelácie, spojitosti, vzťahy, ale i odtlačky vzniku, existencie a zániku, dotvárané silou kreatívnej ľudskej energie.

Ak sú cesty osudom umelca, tak v prípade Jána Skrisu ich rozhodne nebolo málo. Tvorbu od prvo počiatku chápal ako fungovanie živého organizmu, ktorý sa nedá spútať jednotnou šablónou. Súčasne rozvíjal myšlienku, že každý deň môže priniesť niečo nové, inšpiratívne, podnetné. A keď je takýchto dní viac, umenie sa harmonicky stáva čarovnou mozaikou zhotovenou z autentického ľudského zážitku, dráždivého individuálneho príbehu a slobodného autorského riešenia. Samovoľne, akoby tak prišlo na slová klasika, parafrázujúc, že každý pozemský jav je podobenstvom a každé podobenstvo otvorenou bránou, ktorou duša, ak je pripravená, môže vstúpiť do vnútornej časti sveta, kde sme všetci jednou bytosťou. Keď sa tak stane, je úplne fuk, či zo Skrisovho diela na nás katarzne dýcha ticho alebo echo nových zvukov. Celkovo to vyúsťuje, ako píše kunsthistorička Kristína Zvedelová, do „*silného energetického náboja, ktorý vŕhne diváka do svojho sveta a rozvibruje jeho vnútro.*“

Príbeh obrazových kompozícií Jána Skrisu (neraz hraničiacich až s abstrakciou) je zložitou interpretáciou priestoru a jeho pamäti, reakciou na charakter a kolorit miesta, kde fragmentárne načrtnuté mužské a ženské figúry možno vnímať ako jeden zanedbateľný osud z pohľadu času. Nemôže byť teda

žiadny zhluk náhod, že v tvorcových kontempláciách zohráva čas rozhodujúcu rolu. „Čas putovania je neobmedzený a cieľ mení polohu i význam. Dialka nevzdáľuje, dialka spája.“

REKONŠTRUOVANIE SNOV

Zainteresovaní dobre vedia, že Jána Skrisu od mladých liet fascinovala aj hudba. Sám si textoval vlastné skladby, aby čo najautentickejšie pretlmočil tóny vnútorných nálad a dojmov. Od tejto línie už nebolo ďaleko k písaniu básní (reflexií), pričom naliehavosť vyjadriť sa popri obraze a muzike i slovom vníma psychoterapeuticky. Analogicky ako vo sfére grafiky či maľby, aj poézia – symboly evokujúce obrazy a prebúdajúce hudbu duše – odkrýva silné latentné pnutia a tenzie. Platí zároveň, že všetky tri zložky Skrisovej tvorby charakterizuje asociatívne spájanie predstáv, prelínanie snových a reálnych prvkov, expresívny štýl, sugestívne nástojčivá výpoveď. V zdanlivo nedešifrovateľnom, ale jasne znepokojujúcom chaose cítiť odkazy na Danteho i Hložnikovo peklo, kde tma pohlcuje svetlo, kde tróni skaza, deštrukcia, ničota. Do takýchto obsahových aj formálnych kompozícií nanáša maliar a grafik Skrisa vlastné sny (sen ako identifikácia kultov duše), ale i vízie vyvierajúce z reality.

Zvoľna sme sa dostali k priestoru, ktorého rola už bola naznačená. Démoni minulosti, záhadné stvorenia, mytologické výjavy. Bezpochyby originálne metafory pulzovania času a netradičné hľadanie koreňov, ktoré sa kontinuálne tiahne z magických priestorov pevnín detstva. Nemožno ale v nijakom ohľade hovoriť len o idylických reflexiách bezstarostných čias. Kumšt tvoriť ide u Skrisu ruka v ruke s neustálym rekonštruovaním snov, ich podvedomým zapisovaním či dokončevaním. Vstupujú do toho aj tematické vrstvy intenzívnych zážitkov, krízových momentov, ktoré potrebuje autor zaznamenávať, skicovať a práve to mu pomáha odstraňovať ich, vyrovnávať sa s nimi, hľadať zmysel a rovnováhu života. „Kto prijme rolu jednorazovo vystreleného náboja?“

INTEGROVANIE ŽÁNROV

Jedno z mála poskytnutých interview obsahuje Skrisovo priznanie, že námety svojich výtvarných

diel „živí požiarimi, potopami, katastrofickými scénármi človeka ako jednotlivca či ako celku spoločenstva budúco-minulých premien. Druhá oblasť námetov je vracanie sa ku kritickým situáciám subjektívneho charakteru, dešifrovanie alebo analýza nejakého dňa, ktorý má dosah na dni trvajúce teraz. Je to forma určitej psychoterapie, zbavovania sa minulosti, jej zakódovanie a znehynbenie na plátne.“ Citované slová doplníme o poznámku, že naznačený autorský koncept sa opiera aj o istý filozofický rozmer. Skrisove maľby a grafiky možno v uvedenom zmysle chápať aj ako výkrik, v ktorom je obsiahnuté ono goetheovské – ostaň ešte predsa! – ako posolstvo toho, čo naveky mizne.

Taliansky filozof Guido Calogero v eseji o umeleckej reči uvádza, že poézia je mentálna maľba preložená do slov, zatiaľ čo výtvarný kumšt je tou istou mentálnou maľbou, ktorá ale nepotrebuje transpozíciu. Prenáša sa bez zmeny, v určitej konkrétnej situácii z nej môže vzniknúť halucinácia. Zvolené slová ladia aj s tvorbou Jána Skrisu, ktorý systematicky uvažuje (nielen výtvarne, hudobne a písomne, ale napríklad i počas obľúbených rybačiek) o integrovaní výtvarného umenia, muziky a poézie. Nesie si v sebe aj so sebou bohatú autopsiu, ktorá mu nahovára, že čas má ľudí vo svojej moci a neraz im to dáva bezcitne najavo. Keďže nás udalosti so železnou pravidelnosťou zvyknú zastihnúť nepripravených, máme zúfalý pocit, že sme odsúdení na to, aby sme ku všetkému fundamentálnemu prichádzali s oneskorením. Ako keby sme stále len meškali, ako keby sme boli príliš pomalí. Tvorba Jána Skrisu v značnej miere korešponduje s touto získanou nelichotivou skúsenosťou. Veru, ťažko sa je dnešnému rozorvanému uponáhlanému človeku rozhodnúť na križovatke, kde jedna cesta vedie k zúfalstvu a beznádeji, druhá k sebazničeniu. „Najhoršie na tomto svete je, že vždy sa nájde nejaká príčina, prečo žiť.“

UHOL ODVAHY

Každý, kto registruje jubilatove maliarske, grafické, hudobné a literárne opusy, vie, že (výnimky potvrdzujú pravidlo) v nich absentuje veselosť, ľahký krok, tóny žartovnej schválnosti, niet v nich bezpečného spoľahlivého. Ale ani v reálnom živote ho často niet, skôr naopak. Ultramoderný svet sa zvíchril, všetko je len eskalácia pohybu, tektonické otrasy súkromné či vnútorné. Ponad vibrujúce formálne

zmeny či ruptúry, ponad snahy o úniky a hádam skôr spod toho všetkého trčí ako záder čosi stále, trvajúce, konštantné – Skrisa je ustavične verný sebe a táto oddanosť má váhu balvana. Celkový obraz tvorby, aký nám predostiera, je emocionálne vypätý, chaotický, nehostinný, surový, v temných odtieňoch.

Je to však orbis pictus, v ktorom existujeme, či (dôslednejšie a trefnejšie napísané) obraz sveta, aký sme si sami vytvorili.

Nemá žiadnu logiku opakovať donekonečna staré čítania a interpretácie, keď sa všetko vôkol nás radikálne zmenilo a nonstop mení. Aspoň v Skrisovom prípade však čosi dôležité zostáva trvácne: uhol odvahy, pretože má odvahu byť vždy iným tvorcom, ale stále tým istým (slobodným) človekom. Hoci umelcove širokospektrálne dielo akoby zvädzalo vnímať ho len v depresívnych polohách a mysterióznych kódoch, možný je tiež iný výklad – v zmysle univerzálnejšej (zovšeobecnejúcejšej) recepcie. Pri takomto nazeraní sú najvydarenejšie opusy pôsobivou konkretizáciou ľudskej samoty (respektíve osamelosti človečenskej duše), prázdnoty života, tragiky monotónnej každodennosti. Ide o silnú autentickú výpoveď so snahou čeliť ťaživej existenciálnej situácii, z ktorej citlivo presvitá a preniká generálne chápaná vnútorná nespokojnosť. Rozmýšľavý tvorca tak majstrovsky konfrontuje vnímateľa svojho kumštu s hodnotou poznania, že iba to je hlboko v nás, čo sme tam sami vložili.

Dôkladnejšia znalosť výtvarného i literárneho diela Jána Skrisu zvädza k interpretácii, že každá vec má na svete svoje miesto a neohrozuje pozíciu inej. Čím viac ich je, tým lepšie. Hľadanie novej estetickéj dimenzie vedie umelca k snahe čo najplastickejšie zachytiť proces premeny a inštalovať ho do vlastného artefaktu. Ak máme na mysli premenu ako proces, tak domnelé filiácie, spojitosti a vzťahy nás kormidlujú k poznaniu, že realita, sny a túžby nie sú oddelené, ale koexistujú na svete spolu. A hoci sme sa zdanlivo všetkého vzdali, v konečnom dôsledku o nič neprichádzame. Premena sa tak stáva metafo-

Ján Skrisa ako všestranný tvorca, muzikant a spevák. Zdroj: Súkromný archív Petra Cabadaja

rou otvoreného chápania našej pozemskej existencie v čase a priestore, hľadania spojív medzi pamäťou univerza a pamäťou ľudskej tvorivej vôle. „*Neplodnosť prežitia nás ženie na pokraj tušenia, že len blázni o všetkom vedia.*“

DÔVETOK

Bohatá tvorba Jána Skrisu, ktorú charakterizujú slová a čiary, dosvedčuje starú pravdu, že básne a výtvarný kumšt spája kamarátstvo najmä pre neuchopiteľnú a éterickú obraznosť. „Čiary“ dopĺňajú meditatívnosť, lyrické zrkadlenie, ostrovtip aj persifláž, umocňujú imaginárnosť aj neurčitost' slov, v ktorých sa významy môžu spájať, otvárať i miznúť. Poézia je v takomto modeli symbolickým kľúčom k našim vlastným vzťahom. Zrazu si uvedomíme, koľkokrát sme sa nerozhodli, koľkokrát svoje rozhodnutie oľutovali alebo prijali s pokorou. „*Báseň je v nás a najviac jej škodí pero i papier...*“

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

SKRISA, Ján. 2021. *Slová a čiary*. Sučany : nákladom autora. 98. s.